

YOKSUL AİLELERDE DEĞERLER DEĞİŞİMİ

Ergün YILDIRIM*

ÖZET

Yoksul ailelerin modern kent ortamında yaşadıkları değerler değişimi önemli bir sosyolojik olgudur. Bu olguyu modernleşme değişimi bağlamında ele alarak açıklayabiliriz. Bu çalışmada kentli yoksul ailelerin nasıl bir değerler değişimi yaşadıkları saptanmaya çalışılmaktadır. Yoksul ailelerin modernleşmeyle birlikte geleneksel değer kalıplarından modern değer kalıplarına geçiş doğrultusunda bir değişim içinde oldukları, ancak geleneksel değerlerin de bütünüyle terk edilmeyerek modernize olduğu varsayımına dayanmaktadır. Söz konusu varsayım, İstanbul'un değişik semtlerinde yaşayan 99 yoksul aile üzerinde uygulanan anket verileriyle test edilmeye çalışılmaktadır. Bu çerçevede ailedeki değersel değişimler kadın, çalışma, din, güvenlik vb. olgular bağlamında ele alınarak analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yoksul aile, geleneksel değerler, modern değerler, değişme

ABSTRACT

In this research, I examines the value changes of poor families in an urban setting. We can explain this phenomenon in a context of modernization. The main argument of the study is based on the assumption that during the process of modernization poor families tend to change from traditional value patterns toward a modern value patterns but their modernization maintains some of their traditional values. We attempted to test this argument by conducting surveys on 90 poor families living in various parts of Istanbul. Changes in family values were analyzed in terms of various other factors such as women's status, work, religion, security etc.

Key words: Poor family, traditional values, modern values, changing

---

* Yard. Doç. Dr. DPÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü/Kütahya

1.GİRİŞ

Bu çalışma yoksulluk, aile ve değer gibi üç olgunun yan yana gelmesiyle meydana gelmektedir. Bundan dolayı öncelikle bu üç olguyu kuramsallaştıran kavramların sosyolojik anlamlarını vererek çalışmanın dayandığı teorik temelleri göstermemiz gerekiyor.

Yoksulluk kavramını iki kategoriye ayırarak tanımlamayı kolaylaştıran sosyologlar bulunmaktadır: Kesin yoksulluk ve görelî yoksulluk. Kesin yoksulluk insanın temel biyolojik ihtiyaçları olan yiyecek, su, elbise ve korunak ile yaşamını sürdürebilmek için minimum yaşam ihtiyaçları olan sağlık, fiziksel yeterlilik ve temel yaşama atıfta bulunur. Görelî yoksulluk ise belli bir toplumda belli bir yaşam standardına işaret eder. Burada biyolojik ihtiyaçlar kadar sosyal ve kültürel ihtiyaçlar da göz önünde bulundurulur¹. Yoksulluk, toplumların sahip olduğu kültürlerin yaşama tarzı, inanç ve normlarıyla yakından ilişkili bir olgudur². Türk toplumsal kültüründe “fikir fukarası”, “fakir”, “fakir kardeşiniz” gibi ifadeler aracılığıyla yoksulluk kavramının geniş bir anlam dünyasına sahip olduğunu görmekteyiz. Bu toplumsal kültürde sadece maddî ya da sosyal yoksunluk değil, bilgi ve düşünce yoksunluğuna da dikkat çekilir. Ya da zenginlik sadece maddî imkanlarla sınırları belirlenen bir kavram olmayıp, bilgi ve gönül ile de tanımlanan bir kavram olmaktadır.

Yoksulluk bir toplumsal fenomen olarak çeşitli topluluklar, ilişkiler ve süreçlerle birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle onu belli yapılar ve dönemler içinde ele alarak gözlemlenmek, sorunu çözebilmek açısından önemlidir. Bu çalışmada da yoksulluk olgusu, aile topluluğu içinde ve kent ortamının modernleşen koşullarında gözlemlenmektedir. Kesin yoksulluk tanımlanması temel alınmaktadır.

Yoksul aile, bir sosyolojik gerçekliktir. Çünkü belli toplumsal ilişkiler bağlamında biçimlenmektedir. Kent, sınıfsallık, akraba, komşu, göç ve toplumsal değerler söz konusu sosyolojik bağlamı oluştururlar. Yoksul ailenin anlamı, bunlarla birlikte anlaşılabilir. Ayrıca sosyolojik bakışta yoksulluğun kentsellik bağı, bölgesellik bağı, ulusal toplum bağı ve küresel toplum bağlamı bulunmaktadır. Bu bağlamları düşünerek genel bir tanım yapmamız gerekirse yoksul; gelir düzeyi çok düşük olan, toplumsal imkanlardan çok az

¹ Browne, K.(1992) Sociology. Cambridge: Polity Press,pp.53-54

² Türkdogan, O.(2003) “Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü”, Yoksulluk I içinde İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, ss.104-109

yararlanabilen ve toplumsal tabakaların en alt birimlerinde yer alan topluluklardır.

Aile ise akrabalık ile bir birine bağlı olarak biçimlenen anne, baba, büyük anne, büyük baba, kardeşler vs. parçalarından oluşan topluluklardır. Aile, bireylerine yakın, samimi, duygusal, dayanışmacı vb. duygular veren bir ortamdır³. Bu nedenle birey yaşamında esaslı bir etkiye sahiptir. Yoksul aile ise bir aile biçimi olarak en alt toplumsal tabakalar içinde yerleşen bir yapıdır. Geçim düzeyi yeterli olmayan aileler ya da asgari geçim şartlarına sahip olmayan ailelerin oluşturduğu bir kavramdır.

Değer, çeşitli ölçülerden oluşur. Beğenilen, arzulanan ve iyi olarak tanımlanan ölçü kalıplarıdır. Davranışlara yön vererek onlara belli anlamlar kazandırır. Toplumsal değerler, “bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan, toplumun iyiliği ve gereksinmelerinin karşılanması açısından yararlı görülen ve duygularla yakından ilişkili bulunan iyi doğru, güzel ölçüleridir”⁴. Bu ölçüler aracılığıyla aile bireylerine belli davranışları iyi, doğru ve güzel olarak kodlar. Bireylere belli bir bütünlük vererek kimlik kazandırır. Değerler aracılığıyla aile üyesi, hayata bakmayı ve ona karşı davranmayı öğrenir. Sosyalleşerek, toplumun temel kuralları içine yerleşir.

Günümüzde toplumların geçirdiği değişimlere paralel olarak “aile değerleri” üzerine ilginç tartışmalar bulunmaktadır. Gerçekte modern dönemin Batı toplumlarında aile büyük dönüşümler geçirmekte ve sonuçta boşanma, cinsel serbestlik, parçalanma vs artmaktadır. Bu dönüşümleri, bazı sosyologlar aile değerlerinin sarsılması olarak algılayarak “ailenin çöküşü”nden bahsederken, kimi liberal görüşleri savunanlar ise (ailedeki bu değersel dönüşümü) normal olarak görmektedirler⁵. Sonuçta modern Batı ailesi, değerler alanında derin sarsıntılar yaşadığı bir gerçek. Batılı bilim adamlar, bu olguya “yeni durum” adını vererek farklı bir aile konsepti geliştirmeye dikkat çekiyorlar. Ancak boşanma, parçalanma, çocukların yalnızlaşması ve “üveyleşmesi”(boşanmalar sonrasında yapılan yeni evliliklerle beraber üvey çocuklar çoğaldığı için böyle bir kavramlaştırmaya başvuruyoruz), yaşlıların yalnızlığı, uyuşturucu bağımlılığın artması, serbest cinsel ilişkiler sonucu ergen hamilelerin çoğalması vb. sorunlar aile değerlerinin sarsılmasına işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle, modernleşme ile beraber Batı ailesinde ortaya

³ Landis, J.(2001) Sociology, Stamford:Wadsworth,pp.238

⁴ Tan, M.(1981) Toplum bilime Giriş, Ankara: A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayınları,ss.123

⁵ Giddens, A.(1997) Sociology, Cambridge:Polity Press,pp.167

çıkan bütün bu olgular aile değerlerinin sarsıldığının göstergeleridir. Bu nedenle modernleşme ile beraber artan kentleşme, refah düzeyi ve eşitlik, kadın hakları ve rollerin eşit paylaşımı yanında ciddi değersel sorunlara da yol açmıştır.

Bir toplumsal durumdan başka bir toplumsal duruma doğru meydana gelen farklılaşmalar, sosyolojide değişme kavramıyla ifade edilir. Bu çerçevede toplumsal bir kurum olarak ailenin hem yapısal hem de değersel olarak bir çok farklılaşmalar geçirdiğini gözlemlemekteyiz. Örneğin büyük aileden çekirdek aileye, otoriter roller ilişkisinden demokratik rollere doğru bir değişim yaşanmaktadır⁶.

Türk toplumunda da modernleşmenin getirdiği “yoğun kentsellik”, kırsal nüfusun şehirlere akmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu yoğun kentsellik, çeşitli toplumsal sorunlara yol açtığı gibi aile bağlamında da derin çözümlere, çatışmalar ve yoksulluklara neden olmuştur. Yoksul aile fenomeni, modern bir sosyolojik fenomen olarak kentleşme ile birlikte karşımıza çıkmıştır⁷. Bu nedenle yoksul aile olgusu, kent bağlamında tartışılarak analizi mümkün olabilmektedir.

Bu araştırma önemli ölçüde betimleyici bir niteliğe sahip olmasına karşın, belli bir varsayıma da dayanmaktadır. Varsayım şudur: Ailelerde (yoksul) değerler değişerek modernliğe sarkarken önemli ölçüde geleneksel boyutlarını da korumaya devam etmektedirler. Geleneksel aile değerleri, modernleşmeyle birlikte sona ermemektedir. Kent ortamında yeni dönüşümlerle beraber varlığını sürdürmektedir. Bu varsayımı yoksul aile değerlerindeki kadın, din, çalışma, güven vb. alanlara yönelik tutumlara bakarak sınamaktayız. Varsayımımızın doğruluğunu, İstanbul’da yaşayan yoksul ailelerin evreninde test etmeye çalışacağız.

Aile üzerine son yıllarda yapılan bir çalışma, yaklaşımımızı kanıtlayan önemli bulgular içermektedir. İsviçre’de 2002 yılında yapılan söz konusu araştırma, “geleneksel ailenin ölmediği ve modernize olarak devam ettiği” tezini işlemektedir. Araştırmada elde edilen bulgulardan yola çıkılarak şu sonuçlara varılmaktadır: Son otuz yıl içinde ailede ne tam geleneksel model ne de tam buna zıt bir aile modeli vardır. Erkek girişim profilleri temelde iş etrafında organize edilmiş biçimiyle varlığını sürdürmekte ve erkeğin yüksek statüler alanı iş olup aile ikincil kalmaktadır. Erkek işe oranla aileye daha az zaman

⁶ Aslantürk, Z.-Amman,T.(1999) Sosyoloji, İstanbul:M.Ü.İ.F. V. Yayınları,ss.363-365

⁷ Aytaç,Ö.-Akdemir,İ.O.(2003) “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu”. Yoksulluk II içinde . İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, ss.50-78

ayırmaktadır. Ev içi işlere kadına göre harcadığı zaman oranı da oldukça düşüktür. Öte yandan kadın girişim profilleri aileyi eksen almaktadır. Kadının yüksek statüler alanı ailedir. İş, buna göre ikincil kalmaktadır. Kadın ev içi iş etkinliklerine ayırdığı zaman, erkeğe oranla oldukça yüksektir. Yine kadın evin finansal ihtiyaçlarını gidermede ikincil bir plandayken, erkek ekmek kazanan model olarak varlığını sürdürmektedir. En azından ekmek kazanan erkek modeli İsviçre’de henüz yaşamaya devam etmektedir/ölmedi. Ayrıca erkeklerin kariyerleri ortalama/vasat bir oranla yükselme eğimini korurken, kadınların kariyerleri statik bir trendle düşmektedir⁸.

Bu yaklaşım, modern dönemde ailenin geleneksel yapı ve değerlerini bütünüyle yitirmeyip devam ettirdiği yaklaşımını doğrulamaktadır. Ayrıca modernlik tartışmalarında, gelenekten kopuşun bütünüyle mümkün olmadığı varsayımını da onaylamaktadır Biz de bu yaklaşımın Türkiye’de yoksul aileler bazında gözlemlene imkanı buluyoruz. Aile değerlerinin modernleşmeyle beraber, geleneksel boyutlarını da sürdürdüğü varsayımını doğrulamaya çalışmaktayız. Bu çerçevede araştırmada belli başlıkları kullanarak analiz yoluna gidiyoruz. Anket sorularına verilen cevaplar, ulaşılan veriler ya da elde edilen bulgular analiz edilerek çeşitli yorumlara gidilmekte ve yoksul ailenin değerlerindeki geleneksel-modernlik değişim ve ilişkisinin “anlamı” yakalanmaya çalışılmaktadır.

Araştırmanın amacı, yoksul ailelerin modernleşme ile beraber yaşadıkları değersel değişimin niteliğini ortaya koymaktır. Böylece, Türkiye’de yoksul ailenin yaşadığı değersel dönüşüm belli bir örneklem bağlamında aydınlatılmaya çalışılacaktır. Burada yoksul ailelerin geleneksel değerlerden modern değer kalıplarına doğru yaşadıkları değişimin nasıl bir anlam taşıdığı sorunu temel alınmaktadır. Bu çerçevede değişimin boyutu geleneksel toplum kalıplarının sınırlarını çizdiği değer kalıplarından modern değer kalıplarına evrilme olarak algılanmaktadır. Araştırma bu bakış açısıyla yönlendirilerek sorunu irdelemeye çalışılmaktadır.

⁸ Levy.R.-Widmer.E-Kellerhals, J.(2002) “Modern family or modernized family traditionalism?: Master status and the gender order in Switzerland”, pp.1-33. Electronic Journal of Sociology, <file:///Documents%20and20Settings>

2.METOD

Bu çalışma, yoksul ailelerde değerler alanında yaşanan dönüşümleri konu almaktadır. Araştırma, 2004 yılında İstanbul'da yaşayan ve 99 yoksul aileden oluşan bir yoksul popülasyon örnekleminde test edilmektedir. Araştırma evreni, İstanbul'un farklı semtlerinde yaşayan yoksul ailelerden oluşturmaktadır. 70'in üzerinde uygulanan anket sorularından, varsayımımızı gerçekleştirmeye dönük bir biçimde yararlanılmıştır. Bu nedenle bütün anket verileri kullanılmamıştır. Araştırma evreni, yoksul aile değerlerinin durumu, değişimi, modern ve geleneksel durumlarını gözlemek açısından önemli deneyimleme imkanı sunmaktadır. Yoksul ailelerde değerlerin durumunu saptamaya yönelik betimleyici yöntem baş vurulmaktadır. Bu çerçevede ailenin değerler dünyasında belirleyici değer kalıpları olduğunu düşündüğümüz güven, kadın, çalışma, ekonomi, din üzerinde durulmakta ve yine geleneksel değer kalıpları ile modern değer kalıplarının aile içindeki etkinliklerine dikkat çekilmektedir.

Araştırma, betimleyici bir yöntemi kullanmaktadır. Tabloların çapraz ilişkilerinin yorumuna gidilmemektedir. Varsayımı doğrulamaya dönük bir şekilde, anketlerden elde edilen bulgular SPSS programıyla tablolara çevrilerek daha sonra yorumlanmaya gidilmiştir.

3.ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1.Güven

Güven, ailenin üzerinde inşa olduğu temel bir değerdir. Aile yardımlaşma, dayanışma ve sığınak gibi özellikleriyle birey için temel bir güven ortamı oluşturmaktadır. Birey, aileden aldığı güven duygusuyla hayata karşı daha dayanıklı, yapıcı ve katılımcı bir şahsiyet kazanır. Ancak, ailenin bireye verdiği güven duygusu, toplumdaki güven ile ilgili genel inançtan da önemli ölçüde etkilenmektedir. Çünkü, aile sosyolojik bir olgu olarak toplumsal bağlamın bir parçasıdır. Tabakalar, üretim ilişkileri, gelenekler, değişmeler, yerleşim yerleri vb. toplumsal kategoriler aileye yön vermektedirler. Aile, toplumun bir yansımasıdır. Bu nedenle aile bireylerinin toplumsal kurumlarla ve toplumdaki bireylerle ilgili beslediği güven inancı önem taşımaktadır. Güven kavramının ailenin içinde biçimlendiği sosyolojik dinamiklerle birlikte düşünmeliyiz. Bu nedenle, toplumdaki bireylere, aileyi sarmalayan sosyal gruplara ve toplumsal kurumlara karşı güven ile ilgili algılamaların nasıl olduğunu anlamaya çalışmamız gerekiyor.

Tablo1. Genel olarak insanlara güveniyor musunuz?

		Frekans	%	Toplam %
Değer	Evet	42	42,4	42,4
	Hayır	57	57,6	100,0
	Toplam	99	100,0	

Tablo1'de ailenin bir yapı olarak güven ile ilgili genel bir algılaması saptanmak istenmiştir. Çıkan sonuçlar olabildiğince ilginçtir. Ankete katılan aile bireylerinin %57,6 gibi büyük bir oranı genel olarak bireylere güvenmemektedir. Bu oran, yoksul ailelerin güven gibi bir toplumsal değer ile ilgili içinde buldukları bunalımın düzeyini göstermektedir bir bakıma. Kuşkusuz, yoksulluk ciddi değersel travmalara yol açabilecek sorunlara neden olmakta ve bu da yoksul ailelerin bireylere karşı duydukları inancı izafileştirmektedir. Yoksul ailelerin içinde yaşadıkları toplumsal dünyanın bireylerine karşı güveni azaldıkça, onlarla çeşitli etkileşim ve dayanışma ilişkileri geliştirmelerini zorlaştıracaktır. Bu da sonuçta, içe dönük, karşıt, hiçbir şeye inanmayan/güvenmeyen ve toplumdan uzak ilişkilere yol açabilir.

Tablo 2. En çok kimlere güvenirsiniz

		Frekans	%	Toplam %
Değer	sıralama yok	24	24,2	24,2
	akrabalarım	42	42,4	66,7
	komşularım	17	17,2	83,8
	aynı partiyi tuttuğumuz insanlara	3	3,0	86,9
	Köylülerime/memleketlilerime	6	6,1	92,9
	diğer	7	7,1	100,0
	Toplam	99	100,0	

Güven değeri, aileyi sarmalayan çeşitli sosyal topluluklarla birlikte anlam kazanmaktadır. Bu nedenle bu tablo, bizlere önemli bulgular sunmaktadır. Aileyi çerçeveleyen akrabalık topluluğunun güven konusunda %42,2 oranıyla ilk sıralamayı alması, geleneksel aile ilişkilerinde önemli olan akrabalık bağının varlığını gösterir. Modern kentin yoksul aileleri arasında geleneksel dokuya dayalı güven duygusunun devam ettiğini varsayabiliriz. İkinci sıralamada komşuların yer alması, bu yaklaşımımızı doğrulamaktadır.

Tablo 3. En çok hangi kurumlara güveniyorsunuz

		Frekans	%	Toplam %
Değer	yok	15	15,2	15,2
	eğitim sistemi	24	24,2	39,4
	meclis	1	1,0	40,4
	dini kurumlar	41	41,4	81,8
	ordu	9	9,1	90,9
	mahkemeler	4	4,0	94,9
	diğer	5	5,1	100,0
	Toplam	99	100,0	

Kuşkusuz, aile çeşitli toplumsal kurumlarla etkileşim içinde anlam kazanan bir yaşama alanıdır. Dolayısıyla ile aile ilgili güven değerini saptamaya çalışırken ilişki içinde olduğu kurumlara bağlantılı olarak gözlemlenmelidir. Bu çerçevede ailedeki bireylerin toplumsal kurumlar ile ilgili güven inançlarını gözlemlediğimizde tablo3'de %41,4 ile din kurumu birinci ve %24,2 oranıyla da eğitim ikinci sıralamada bulunmaktadır. Din kurumunun en yüksek bir güven alanı olarak algılanması, yine incelediğimiz yoksul ailelerin geleneksel aile özelliklerine sahip kimi özellikler içermesiyle uyum taşımaktadır. Meclisin %1.0 yüzdeler ile son sıralamada bulunması ilginçtir. Ancak, araştırma oranlarının çok yüksek yüzdelerde yoğunlaşmaması, yoksul ailelerin güven ile ilgili ciddi sorunları hatırlattığı söylenebilir.

3.2.Kadın ve Çalışma

Kadın, ailenin en temel birimlerinden biridir. Zaten aile kadın ve erkeklerden oluşmaktadır. Kadın rolü, ailenin varlığı için hayati bir önem taşımaktadır. Aile yapılarına göre bu roller değişim gösterir. Kent ailesi, köy ailesi ya da geleneksel ve modern aile farklılaşmalarında kadının rolü değişiktir. Modern ailede kadının rolü köklü değişimler geçirmektedir. Örneğin feminist teoriler, 1971 yılından itibaren biyolojik üretimde(neslin devamında) kadın erkek eşitliğini savunarak yapay üreme yöntemlerinin geliştirilmesini gündeme getirmişlerdir⁹. Böylece bütün alanlarda kadın erkek rolünün eşitliği gerçekleştirilmek istenmiştir.

⁹ Hanmer, J.(1997) "Women and Reproduction" in Women's Studies, Ed. V. Robinson and D. Richardson, Second Ed. London:Macmillan Press, pp.349-374

Modern dönem kentin yoksul aile yapılarında kadın rolünün nasıl bir değişime uğradığını ortaya çıkarmak önemlidir. Çünkü ailenin yapısal ve değersel değişimini de bu oğu aracılığıyla gözlemleyebiliriz. Ancak burada kadının modern çalışma hayatına katılması ile ilgili yaklaşımlar analiz edilerek gözlem yapılacaktır. Kadın ile ilgili değerlerin duruma, çalışma üzerinden gidilerek saptanmaya çalışılacaktır. Kadının çalışma tutumundan yola çıkılarak aile içi değerler alanında meydana getirdiği değişimler analiz edilecektir. Çünkü ailenin değersel durumunu yansıtan alanların başında kadın olgusu da gelmektedir. Kadın bağlamında ailenin değerlerini yorumlamak, aile ile ilgili değerler durumunun saptanabilmesi için önemli bir boyut özelliklerini taşımaktadır.

Tablo 4. Çalışma kadının haklarını kullanmasını ve korumasını kolaylaştırır

		Frekans	%	Toplam %
Değer	evet	59	59,6	59,6
	hayır	40	40,4	100,0
	Toplam	99	100,0	

Tablo 4 de kadınların çalışmasına yönelik olumlu bakışın oranı, %59,6 ile birinci sıralamada yer almaktadır. Ancak buna karşın %40,4'lik bir oranda çalışan kadının haklarını koruduğu ve kullandığı yönündeki inanışa katılmamaktadır. Böylece, bir yandan kadının çalışmakla haklarına sahip çıktığı inanışı varken öbür yandan bu inanış benimsenmemektedir. Kuşkusuz bu yaklaşımın oluşmasında kadınların çalışma koşullarının hala önemli ölçüde cinsiyet ayrımcılığını yansıttığında önemli bir payı olduğunu da düşünebiliriz.

Tablo 5. Çalışmayla kadın kendini yenileme ve geliştirme ihtiyacını giderir

		Frekans	%	Toplam %
Değer	evet	61	61,6	61,6
	hayır	38	38,4	100,0
	Toplam	99	100,0	

Tablo 5'de , kadının çalışarak kendini yenilediği ve geliştirdiği inancı %61,1 oranındadır. Bu oranda yer alanlar, modern ailenin kadın rolüne olumlu baktıkları ortaya çıkmaktadır. Çünkü modern aile söyleminde "kadının kendisini çalışarak geliştirebileceği" ifadesi ,merkezi bir yer tutmaktadır.

Kadının çalışması, aile içi kararların alınmasında rolünün artması ve otonom bir kimlik kazanarak özgürleşmesiyle eş anlamda yorumlanmaktadır¹⁰. Nitekim aşağıdaki tablo 6'daki bulgularda bu yaklaşımı pekiştirmektedir.

Tablo 6. Çalışan kadınla beraber aile birliği güçlenir

		Frekans	%	Toplam %
Değer	evet	76	76,8	76,8
	hayır	23	23,2	100,0
	Total	99	100,0	

Tablo 6'de çalışan kadının aile birliğini güçlendireceğine evet diyenler %76,8 oranıyla ilk sıralamada yer almaktadırlar. Yoksul aile bireyleri büyük bir çoğunluk olarak kadının çalışmasından yana bir tutum içinde bulunmaktadır. Bu tutumun aile birliğini güçlendireceği düşünülmektedir.

Tablo 7. Evlerde modern ev aletleri arttıkça kadının ev işlerinden artan zamanı nasıl değerlendirmesini daha uygun bulursunuz

		Frekans	%	Toplam %
Değer	cevap yok	1	1,0	1,0
	kendini yetiştirmesini, becerilerini geliştirmesini	10	10,1	11,1
	çocuklarının eğitimi-boş zamanları ile daha çok ilgilenmesini	47	47,5	58,6
	aile fertlerine daha çok zaman ayırmasını	13	13,1	71,7
	aile bütçesine maddi destek sağlayacak bir işte çalışmasını	20	20,2	91,9
	kendine daha çok vakit ayırmasını	2	2,0	93,9
	sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerinde bulunmasına	3	3,0	97,0
	komşu,arkadaş, akraba ziyaretlerine daha çok vakit ayırmasını	2	2,0	99,0
	hepsi	1	1,0	100,0
	Toplam	99	100,0	

¹⁰ Witz, A.(1997) "Women and Work", in Women's Studies, Ed. V. Robinson and D. Richardson, Second Ed. London:Macmillan Press. pp.239-257

Tablo 7, ailenin modern teknolojik araçlarla tanışması sonucunda kadının boş zamanını “çocuklarla ilgilenmek” ve “aile bütçesine katkıda bulunmak” gibi iki tutumla dolduracağı yönünde bulgular içermektedir. %47,5 oranı ile çocuklarla ilgilenme birinci sıralamada yer almaktadır. Bu bulgu, geleneksel ailedeki kadının annelik rolüyle bağdaşır bir boyut taşımaktadır. Diğer yandan %20,2 oranı ile aile bütçesine destek sağlama bulgusu, yoksul aile dinamiğiyle bütünleşmektedir.

Tablo 4,5,6 ve 7 bir yönüyle yoksul ailedeki kadının geleneksel rolünün modernleşme yönünde önemli değişimler gösterdiğini anlatmaktadır. Kadının çalışması kendini gerçekleştirme, kadın haklarını kullanma ve aile birliğini güçlendirme yönünde olumlu işlevler yüklediğine inanılmaktadır. Çoğunluk, bu inancı paylaşmaktadır. Bu tutum, modern kadına yönelik değersel durumu yansıtmaktadır. Modern değerlerin kadının çalışmasına ilişkin getirdiği yaklaşımla büyük bir uyumluluk taşımaktadır. Ancak öte yandan bazen %40'lara varan bir oranla bu inanış ile çatışmaktadır. Çalışan kadının kendini yenilemediği, haklarına ulaşamadığı vs. ileri sürülmektedir. Yine geleneksel ailedeki kadın rolü benimsenerek boş zamanın çocuklara yönelimli annelik işlevleri öne çıkmaktadır. Geleneksel değerlerin kadına yönelik anne olma vasfı öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, yoksul ailedeki kadın algısı modernleşmeye yönelen ve geleneksel rolleri de bütünüyle terk etmeyen bir görünüm taşımaktadır. Hem geleneksel kadın değerleri hem de modern kadın değerleri iç- içe geçmiş bir biçimde varlığını sürdürdüğünü söyleyebiliriz.

3.3.Beceriler ve Çalışma Kültürü

Modern toplumların ekonomik serüveni girişimciliğe dayanmaktadır. Kapitalist ekonomi düzeniyle çalışan bu toplumlarda bireysel girişimcilik esastır. Birey yetenekleri, çabaları ve katılımcılığıyla üretim rekabetine katılarak kazanca ulaşabilir. Geçimini sağlamanın temel dayanak noktasını bu davranış biçimi oluşturmaktadır. Beceriler, çalışmanın önemli değersel boyutlarından biridir. Yine çalışma, önemli bir değer olarak yoksulluğu gidermeye yarayan temel inanışların başında gelmektedir. Yoksullukla başa çıkabilmek için çalışmak ve bundan da önce çalışmaya inanmak gerekiyor. Bu değere karşı pozitif duygular ve inançlar içinde olmadıkça yoksulluğu aşabilmenin imkanı pek yok gibidir.

Tablo 8. Çalışma hayatı ile ilgili aşağıdakilerden hangisi daha doğrudur

		Frekans	%	Toplam %
Değer	cevap yok	1	1,0	1,0
	çok çalışır çok kazanır	65	65,7	66,7
	başarı ve kazanç tanıdıklarının olmasına bağlıdır	15	15,2	81,8
	çalışmak şansa bağlıdır	18	18,2	100,0
	Toplam	99	100,0	

Tablo 8’de çalışanın çok kazanacağı yargısına katılan oran %65,7’dir. Bu bulgu, kazanmanın temelinde yetenek, çalışma, beceri ve girişimci gibi özelliklerin varlığına zımnen inanırılığı gösterir. Ancak, çalışmanın dışında “şans” ve “tanıdıklar” gibi olgular aracılığıyla yetenek, çaba ve girişimciliğin kazanmada ve başarıya ulaşmada yeterli olmadığı ifade edilmektedir.

Tablo 9. Ürettiğiniz ürünü pazarda satma imkanınız olursa değerlendirebilir misiniz?

		Frekans	%	Toplam %
Değer	cevap yok	17	17,2	17,2
	Evet	49	49,5	66,7
	hayır	33	33,3	100,0
	Toplam	99	100,0	

Tablo9’da yoksul aile bireylerinin ürettikleri ürünü satma imkanları olsa, bunu değerlendirebileceklerine dair inançları “evet” ile %49,5’dir. Hemen hemen yarısı ürünlerini değerlendirebileceğine inanmıyor. Hayır diyenin oranı %33,3 olmakla beraber cevap vermeyenler de aslında sessizce buna katılmaktadırlar. Burada bireysel yetenek ve becerilerini sergileyebilme fırsatına ulaşamayacakları bir toplum biçimi ya da ekonomi yaşam alanı ile yüz yüze buldukları imgesine sahip oldukları söylenebilir. Dolayısıyla toplumdaki “fırsatlara” inanmamaktadırlar. Ancak öte yandan, bu bulgu bizlere yoksul alilerde girişimci ruhun eksik olduğunu da anlatmaktadır. Nitekim tablo1’deki bulgular da bunu doğrulamaktadır.

Tablo 10. Herhangi bir el beceriniz var mı?

		Frekans	%	Toplam %
Değer	cevap yok	31	31,3	31,3
	el becerim yok	10	10,1	41,4
	el becerim var	58	58,6	100,0
	Toplam	99	100,0	

Tablo10'de büyük bir oran soruya cevap vermemiştir. Cevabın verilmemesi, becerinin var olduğunu söylemekten kaçınmak anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla yoksul ailelerde büyük bir oranın belli bir beceriye sahip olmadığı görülmektedir. Yüzde 58,6 lık bir payda becerilere sahip bulunmaktadır.

Tablo11. Bu el becerilerinizle neler yapabilirsiniz

		Frekans	%	Toplam %
Değer	cevap yok	42	42,4	42,4
	örgü, el işi	50	50,5	92,9
	atık kağıt toplaması	2	2,0	94,9
	atölyelerden iş alıp evde çalışmak	1	1,0	96,0
	hamur işleri	2	2,0	98,0
	dikiş	2	2,0	100,0
	Toplam	99	100,0	

Görüldüğü gibi, tablo11'de de cevap yok yüzdeliği 42,2 ile oldukça yüksektir. Geri kalan oran, belli bir beceriye sahip olduğunu söylemektedir. Becerilerin %50,5'i örgü ve el işinden oluşmaktadır. Bu da ezici çoğunluk olarak kadınların yaptığı işlerdir. Dikiş ve hamur işlerini yapanlarda bulunmaktadır. Bu beceriler, geleneksel aile ortamında kazanılan mesleklerdir. Dolayısıyla modern imkanlar ve eğitimle donatılan becerilere sahip olan kimselere rastlanılmamaktadır. Bu beceriler yoksunluğu, ailelerin yoksulluğunda ve bu yoksulluğun devamında önemli rol oynayabildiğini tahmin etmemiz zor olmasa gerekir.

Tablo12. Herhangi bir ürün üretip pazarda satarak giderlerinizi karşılama imkanını bulabileceğinize inanıyor musunuz?

		Frekans	%	Toplam %
eğer	cevap yok	21	21,2	21,2
	evet, inanıyorum	31	31,3	52,5
	hayır, inanmıyorum	47	47,5	100,0
	Toplam	99	100,0	

Tablo 12'in bulguları, tablo 8'i tamamlamaktadır. Burada daha açık bir biçimde, kendi çabasıyla ürettiği ürünü pazarda satabilme inancı olabildiğince düşüktür. %21,2'i "cevap yok" diyor. %47,5'i "inanmıyorum" cevabını veriyor. Yani toplam olarak %70'lere varan bir kesim girişimci bir çabanın sonuç vereceğine pek ihtimal vermiyor. Aslında, bu bulgular aracılığıyla yoksulluğu giderici bir girişimci ruhun olmadığını anlıyoruz. Çalışma, bir değer olarak sorunları çözecek, başarıya götürecektir ve dolayısıyla yoksulluğu giderecek bir değer olarak görülmemesi oldukça yüksektir.

Yoksul ailelerin, çalışma değerine olan inanışların kaynağında kuşkusuz hem kendi koşulları bulunmakta hem de içinde yaşanılan kent ve toplum ortamının onlarla kurduğu ilişkilere bağlıdır. Dolayısıyla, yoksul ailelerin bir yandan maddi desteklerle sorunları giderilmeye çalışılırken, öte yandan çalışmaya ilişkin inanışlarını pozitif hale getirecek eğitim çalışmaları yapılmalıdır. Ayrıca, modern kent hayatında iş bulmalarını kolaylaştıracak çeşitli mesleki eğitim projeleri aracılığıyla onlara yeni koşullara uygun iş becerileri kazandırılmalıdır.

3.4.Din

Din, bütün toplumlarda varlığını sürdüren en önemli değerler arasında bulunmaktadır. Toplumsal entegrasyon, dayanışma ve yardımlaşma için toplumsal bir değer olduğu kadar¹¹ bireylere belli bir kimlik kazandırmak açısından da önemli bir değer özelliğine sahip bulunmaktadır. Bireylere nerede nasıl davranacakları, doğru ve yanlışın ne olduğu, niçin yaşadığımızı, komşularımıza ve zorda kalanlara neden yardım etmemiz gerektiği gibi sorulara cevap veren bir değerler dünyasıdır. Türk toplumunda dinin bu değersel boyutu çok önemli işlevler üstlenmektedir. Ahlak, kültür, sosyal bütünleşme vb. alanlarda hem toplumsal hem de bireysel fonksiyonlar icra etmektedir. Bir toplumsal birim olarak ailenin kurulmasında, sürmesinde ve bireylerini sosyalleştirmesinde din değerinin önemi büyüktür. Kuşkusuz, modern toplumlarda sekülerleşme ile beraber, dinin bir değer olarak dominant özelliği kaybolmaya başlamıştır. Ancak, yine de ailenin değerler dünyasındaki etkisi varlığını sürdürmeye devam etmektedir. O halde yoksul ailelerin değerler dünyasında dinin yeri nedir? Din eğitimi ve dini ibadetler ile ilgili sordüğümüz sorularda bunun yanıtını bulmaya çalıştık.

¹¹ Hamilton, M.(1995) The Sociology of Religion, London:Routledge,pp.113

Tablo13. Çocuklarınıza dini bilgilerin verilmesini ister misiniz

		Frekans	%	Toplam %
Değer	cevap yok	1	1,0	1,0
	evet	96	97,0	98,0
	hayır	2	2,0	100,0
	Toplam	99	100,0	

Din eğitimi, dini değerlerin bireylere aktarımını sağlayan en önemli araçlar/yöntemler arasında bulunmaktadır. Dinin değer olarak varlığına inanan aileler, çocuklarına din eğitiminin sağlanması konusunda belli inanç kalıplarına/isteklere sahip bulunmaktadırlar. Tablo 13’de görüldüğü gibi, %96 gibi ezici bir çoğunluk çocuklarına din eğitiminin verilmesini arzu etmektedir. Sadece %2’lik gibi küçük bir oran çocuklarına din eğitimi istememektedir. Anket sorularına verilen yanıtlar bir bütün olarak düşünüldüğü zaman üzerinde uzlaşarak “evet” denen en yüksek yüzdeler tablo 13’le karşımıza çıkmaktadır. Demek ki din eğitimi, yoksul ailelerin en çok önemsedığı olguların başında gelmektedir.

Tablo14. Çocuklara dini bilgilerin en fazla nerede verilmesini isterdiniz

		Frekans	%	Toplam %
Değer	cevap yok	2	2,0	2,0
	ailede	24	24,2	26,3
	okulda	22	22,2	48,5
	kuran kursunda	44	44,4	92,9
	evde özel hoca tutarak	4	4,0	97,0
	yayın organlarında	3	3,0	100,0
	Toplam	99	100,0	

Çocuklara din eğitiminin verilmesi gereğine inanan aileler, bu eğitimin verileceği yere de belli bir önem atfetmektedirler. Ailede verilmesine yönelik talep tablo14’de %24,2 ile ikinci sırada konumlanırken , kuran kurslarında verilmesi talebi %44,4 ile birinci sırayı işgal etmektedir. Bu bulgu, çok ilginçtir. Çünkü, aileler(aşağıdaki tabloların bulgularında da görülebileceği gibi) dindar bir nitelik taşımamalarına rağmen kuran kursunda din eğitiminin verilmesini istemektedirler. Din değeri ile ilgili tutum, burada geleneksel bir bağlamda konumlanmaktadır. Çünkü geleneksel toplum özelliğini gösteren ailelerde çocuklara yönelik yaygın din eğitimi ya aile içinde ya da camilerdeki kuran

kurslarında verilmekteydi. Modern dönemde okullarda verilen din eğitime yönelik onaylayıcı oran ise tablo14'de %22,2 ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo15. Bayram namazı kılmak

		Frekans	%	Toplam %
Değer	hiç biri	52	52,5	52,5
	aile büyükleri	4	4,0	56,6
	anne ve baba	4	4,0	60,6
	7 yaşından büyük çocuklar	9	9,1	69,7
	aile büyükleri; anne baba	7	7,1	76,8
	aile büyükleri; 7 yaşından büyük çocuklar	2	2,0	78,8
	anne ve baba; 7 yaşından büyük çocuklar	5	5,1	83,8
	aile büyükleri; anne ve baba; 7 yaşından büyük çocuklar	16	16,2	100,0
	Toplam	99	100,0	

Tablo15, yoksul ailelerin dindar aile özelliğine sahip olmadığını kanıtlarından birini ortaya koymaktadır. Çünkü bayram namazı (Türk toplumunda yaygın olarak kılınmasına rağmen) kılma oranı en yüksek %16,2'dir. Bu da yaygın olarak kılınmasına rağmen bu ailelerde bayram namazı kılmanın oransal düşüklüğünü göstermektedir.

Tablo16. Beş vakit namaz kılmak

		Frekans	%	Toplam %
Değer	hiç biri	27	27,3	27,3
	aile büyükleri	8	8,1	35,4
	anne ve baba	20	20,2	55,6
	7 yaşından büyük çocuklar	4	4,0	59,6
	aile büyükleri; anne baba	14	14,1	73,7
	aile büyükleri; 7 yaşından büyük çocuklar	3	3,0	76,8
	anne ve baba; 7 yaşından büyük çocuklar	7	7,1	83,8
	aile büyükleri; anne ve baba; 7 yaşından büyük çocuklar	16	16,2	100,0
	Toplam	99	100,0	

Özellikle beş vakit namaz ibadeti, dindarlığın temel parametrelerinden biridir. Bu parametreye uygun hareket etme oranı, yoksul ailelerde çok yüksek değildir. Tablo 16'da anne ve babanın beş vakit namaz kılma oranı %20,2;

anne-baba ve 7 yaşından büyüklerin oranı ise %16,2'dir. İkinin toplamı 36,4'dür. Bu da yine, yoksul ailelerin bütünüyle dindar olmadığına ilişkin ön görüşümüzü doğrulamaktadır.

Tablo17. Oruç tutmak

		Frekans	%	Toplam %
Değer	hiç biri	11	11,1	11,1
	aile büyükleri	1	1,0	12,1
	anne ve baba	7	7,1	19,2
	7 yaşından büyük çocuklar	1	1,0	20,2
	aile büyükleri; anne baba	14	14,1	34,3
	aile büyükleri; 7 yaşından büyük çocuklar	6	6,1	40,4
	anne ve baba; 7 yaşından büyük çocuklar	20	20,2	60,6
	aile büyükleri; anne ve baba; 7 yaşından büyük çocuklar	39	39,4	100,0
	Toplam	99	100,0	

Tablo17, dinsel değerlerin önemli bir ölçüğü olan oruç ile ilgili tutumlar gözükmektedir. Bu tabloda %39,4, %20,2 ve %14,1 oranları birlikte ele alındığı zaman büyük bir çoğunluğun oruç ibadetini yerine getirdiği görülmektedir. Oruç ibadeti, beş vakit namaz ibadetinden farklılaşarak daha büyük bir çoğunluk tarafından yerine getirilmektedir. Dinsel ibadetler içinde en fazla katılım oranı olan bir ibadet biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo18. Yakınların bayram ve kandillerini kutlamak

		Frekans	%	Toplam %
Değer	cevap yok	2	2,0	2,0
	evet	60	60,6	62,6
	hayır	37	37,4	100,0
	Toplam	99	100,0	

Bayram ve kandil kutlamaları da dinsel değerler arasında yer alan yaygın bir tutumdur. Tablo18'de %60,6'lık bir oran yakınlarının bayram ve kandillerini kutlamaktadır. Hayır diyenlerin oranı ise %37,4'dür.

Kentli yoksul ailelerde din değerinin önemini koruduğunu söyleyebiliriz. Bunu din ile ilgili çeşitli ibadetlere katılımlarında ve çocuklarına din eğitimi aldıkları istemelerinde gözlemlemekteyiz. Ancak, ailelerde dini değerler top

yekûn bir dindarlığı temsil etmektedir. Yani incelediğimiz ailelerin tümü dindar aile olarak tanımlanamaz. Beş vakit ibadetine katılım oranındaki düşüklük bu varsayımımızı doğruladığını söyleyebiliriz. Sonuçta, din yoksul ailelerin bütünlüğünü sağlamalarında ve hayata karşı direnmelerinde önemli bir “anlam” olduğunu söyleyebiliriz. Kuşkusuz bu yargı, bütün aileler için söz konusu olmayabilir. Ancak, yoksul ailelerin sorunları çok daha fazla olduğu için yaşama karşı direnme /tahammül etme çabası bu ailelerde daha çok önem taşımaktadır. Din, tahammül/sabır öğütleyen bir değerler düzeni olarak büyük bir fonksiyon yerine getirebilir. Sorunlara katlanarak, hayata karşı mücadele etme sürekliliği konusunda din önemli bir motivasyon temeli olabilir. Özellikle Türk toplumu gibi geleneksel bağlamdan bütünüyle kopmamış olan toplum yapılarındaki aileler için bu daha da önem taşır.

3.5.Ekonomik Düzey

Araştırdığımız ailenin yoksulluk düzeyini anlayabilmemiz için ekonomik durumunu saptamamız gerekir. Ailenin değerlerini etkileyen önemli faktörler arasında ekonomik yaşam da bulunmaktadır. Bu nedenle ailelerin ekonomik düzeyini saptamak önem taşımaktadır. Bu amaçla ailenin geliri, gideri ve temel gider alanlarının neler olduğuna bakmak yararlı olacaktır.

Tablo19. Oturduğunuz evin mülkiyeti kime ait

	Frekans	%	Toplam %	
Değer	cevap yok	3	3,0	3,0
	Kendime	11	11,1	14,1
	Eşime	1	1,0	15,2
	anne-babama	6	6,1	21,2
	Akrabalarım	6	6,1	27,3
	Kiracıyız	66	66,7	93,9
	Müşterek	4	4,0	98,0
	Diğer	2	2,0	100,0
	Toplam	99	100,0	

Kent ailelerin en büyük giderleri arasında mesken bulunmaktadır. Bu nedenle oturlan meskenin sahibi olup olmamak ekonomik düzey açısından önemli bir belirleyici olmaktadır. Tablo 19’da gözlemlendiği gibi %22 oranında bir mülkiyet sahipliği vardır. Ancak buna karşın çoğunluk olarak %66,7 gibi bir oran mesken sahibi olmayıp kiracı konumundadır. Burada mesken sahibi olmamanın yoksullukla belli bir korelasyon oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Tablo20. Hane halkının aylık ve yıllık toplam aynı ve nakdi geliri ne kadardır (aylık)

		Frekans	%	Toplam %
Değer	,00	26	26,3	26,3
	150,00	1	1,0	27,3
	170,00	1	1,0	28,3
	28000,00	1	1,0	29,3
	33000,00	1	1,0	30,3
	40000,00	2	2,0	32,3
	50000,00	4	4,0	36,4
	54000,00	1	1,0	37,4
	70000,00	1	1,0	38,4
	72000,00	1	1,0	39,4
	75000,00	2	2,0	41,4
	80000,00	2	2,0	43,4
	90000,00	1	1,0	44,4
	100000,00	6	6,1	50,5
	135000,00	1	1,0	51,5
	140000,00	2	2,0	53,5
	145000,00	1	1,0	54,5
	150000,00	10	10,1	64,6
	160000,00	1	1,0	65,7
	170000,00	1	1,0	66,7
	180000,00	2	2,0	68,7
	185000,00	1	1,0	69,7
	190000,00	1	1,0	70,7
	200000,00	7	7,1	77,8
	210000,00	1	1,0	78,8
	230000,00	1	1,0	79,8
250000,00	5	5,1	84,8	
280000,00	1	1,0	85,9	
295000,00	1	1,0	86,9	
300000,00	2	2,0	88,9	
320000,00	1	1,0	89,9	
330000,00	1	1,0	90,9	
345000,00	1	1,0	91,9	
350000,00	3	3,0	94,9	
475000,00	1	1,0	96,0	
500000,00	1	1,0	97,0	

	1000000,00	1	1,0	98,0
	1100000,00	1	1,0	99,0
	2000000,00	1	1,0	100,0
	Toplam	99	100,0	100,0

Tablo20’de ailenin aylık toplam geliriyle ilgili bir dağılım verilmektedir. Dağılım da en yüksek yüzdeler oranı olarak %7,1 olarak 200 milyon görülmektedir. İkinci sıralamada %6,1 ile 100 milyon bulunmakta ve üçüncü sıralamada ise %4,0 ile 50 milyondur. Tablo dağılık bir görünüm sunmaktadır. Ancak yine de gelir düzeyinin normal geçim koşullarının çok altında olduğu yargısına kolaylıkla varabiliriz. Bu da incelediğimiz ailelerin gerçekten de yoksul olduklarını ispatlamaktadır. Ancak ankete katılan ailelerden birisi gelir düzeyini iki milyar göstermekte ve bizlere yanıltıcı bilgi vermektedir. Bu da bir çok araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da yanıltıcı bilgilerin çok azda olsa olabileceğini unutmamız gerektiğini hatırlatmaktadır araştırmacılara.

Tablo21. Gelirinizin en büyük payını nereye ayırıyorsunuz

	Frekans	%	Toplam %
Değer			
Cevap yok	4	4,0	4,0
yiyecek	16	16,2	20,2
Kira	29	29,3	49,5
Kredi borcu	1	1,0	50,5
eğitim sağlık kültür	6	6,1	56,6
diğer	3	3,0	59,6
yiyecek, giyecek	3	3,0	62,6
yiyecek, kira	20	20,2	82,8
yiyecek, eğitim-sağlık-kültür	5	5,1	87,9
kira, eğitim-sağlık-kültür	3	3,0	90,9
yiyecek, giyecek, kira	1	1,0	91,9
yiyecek, kira, eğitim sağlık kültür	1	1,0	92,9
yiyecek, giyecek, ev eşyası	1	1,0	93,9
yiyecek, kira, eğitim-sağlık-kültür	3	3,0	97,0
yiyecek, giyecek, konut yapımı, eğitim-sağlık-kültür	1	1,0	98,0
yiyecek, giyecek, kredi borcu, eğitim-sağlık-kültür	1	1,0	99,0
yiyecek, giyecek, eğitim-sağlık-kültür, ev eşyası	1	1,0	100,0
Toplam	99	100,0	

Tablo 21, yoksul ailelerin giderlerinin nerelere yöneldiğini anlamamızı sağlamaktadır. %29,3 ile kira birinci sıralamada bulunmaktadır. Aslında “yiyecek-kira” olarak cevaplandırılan %20,2’lik oran da kira olgusunu öne çıkarmaktadır. Kira giderinin ilk sıralamada yer alması, tablo 19’daki bulgularla da uyumluluk taşımaktadır. Yoksul ailelerin en büyük gideri mesken alanına ilişkindir. Daha sonra yiyecek ya da mutfak giderleri gelmektedir. Nitekim tablo22’de yiyecek için yapılan harcama %16,2 gibi bir oranla öne çıkmaktadır. Yine “yiyecek-kira” kapsamında %20,2 oranı ikinci sıralamayı işgal etmektedir.

İncelediğimiz ailelerin ekonomik düzeyi, gerçekten de yoksulluk kapsamında yer almaktadır. Gelirleri bir ailenin giderlerini karşılayamayacak kadar düşüktür. Yine bu ailelerin iki temel gider alanı öne çıkmaktadır. Kira ve yiyecek. Kira gideri daha büyük bir gider olarak ortaya çıkmaktadır. Sıralamanın birinci aşamasında yer almaktadır. Bu da bize yoksullara ilişkin temel sorunların başında konut geldiğini hatırlatmaktadır.

3.6. Geleneksel Aile Değer kalıpları

Yoksul ailelerde geleneksel değer kalıpları ile modern değer kalıpları bir arada yaşamaktadır. Bir bakıma geleneksel aile değer kalıpları modernize olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Ancak bazı konularda geleneksel aile değerleri daha belirgin olarak var olmaktadır. Bunların neler olduğunu saptamaya çalışalım. Çeşitli davranış ve etkinlikler alanında söz konusu değerlerin varlığını çeşitli tablolarda ulaştıkları değer olarak gözlemleyelim.

Tablo 22. Aile içinde anlaşmazlık olsa hangi yolla halledersiniz

	Frekans	%	Toplam %
cevap yok	4	4,0	4,0
aile içinde hallederiz	80	80,8	84,8
akrabadan bir büyüğün kararını esas alırız	10	10,1	94,9
yakın komşu ve arkadaşların yardımını isteriz	2	2,0	97,0
hukuki yollara başvururuz	3	3,0	100,0
Toplam	99	100,0	

Tablo 22 aile içi anlaşmazlıkların üstesinden gelme yollarını göstermektedir. Aile içi sorunları çözme yolu geleneksel ailenin “mahremiyet” kalıbına uyumlu bir biçimde ailenin içinde çözülmektedir. Tablo 22’de bu yönelim %80’lik bir oranla ezici bir çoğunluğu temsil etmektedir. Halbuki modern toplumda aile sorunları mahremiyet kalıplarını aşarak ev dışı alanlara taşınarak çözüm aranmaktadır. Avukat, psikolog, psikoterapist, mahkeme, yerel hükümet organları vb. araçlar devreye girmektedir. Aile sorunları bir “kamusal aleniyet” içinde çözülmeye çalışılır.

Tablo23. Ailenin geliri, muhtelif gelir kaynakları, satın alma gücü ve bunlarla ilgili sorunlar çocuklarınızın yanında konuşulur mu

		Frekans	%	Toplam %
Değer	cevap yok	10	10,1	10,1
	evet	40	40,4	50,5
	bazen	16	16,2	66,7
	hayır	33	33,3	100,0
	Toplam	99	100,0	

Tablo 23’de ebeveyn-çocuk arasındaki davranış kalıplarının içeriği gözlemlenmeye çalışılmaktadır. Bu davranış kalıplarında geleneksel değer kalıplarının önemli bir düzeye sahip olduğu görülmektedir. Çünkü geleneksel aile değerlerinde aile ile ilgili parasal meseleler çocukların yanında pek konuşulmaz. Bu tabloda da %33,3 hayır cevabı bulunmakta ve buna ek olarak “cevap yok” %10,1 ve “bazen” diyen %16,2’dir. Bu oranlar da modern değerlere doğrudan bir katılımı anlatmamaktadır. Dolayısıyla deneklerin önemli bir kısmı çocuklarının yanında parasal konuları konuşmamaktadır. Bu da geleneksel ailenin “mahremiyet” kalıplarına uygun düşmektedir.

Kuşkusuz yukarda ele aldığımız gibi din, kadın ve güvenlik konularında da ciddi geleneksel davranış kalıplarına rastlanmaktadır. Bu alanlarda çeşitli geleneksel değerler etkin bir biçimde işlemektedir.

3.7.Modern Aile Değer kalıpları

Modern ailenin değer kalıpları, günümüz modern toplumlarında oldukça yaygındır. Bu değerler; aleniyet(mahremiyete karşılık açıklık/şeffaflık), kız çocukların eğitime yönelik destek, kadının aile harcamalarında artan rolü, doğumun düşüklüğü, ihtiyaçların aile dışı kurumlara gönderiminde vs. gözlemlenmektedir. Geleneksel değerler, modern değerler yanında ikincil bir yere sahip bulunmaktadır. Nitekim bu varsayımı doğrulayan bir çok bulguya

ulaştığımızı söyleyebiliriz. Yoksul ailelerde modern değerler geleneksel değerlere göre daha yaygındır. Bu yaklaşımın doğruluğunu deneklerin sahip olunmak istenen çocuk sayısı, kız çocuklarının eğitime katılımı desteği, ihtiyarların aile-dışı huzur evlerine gönderme isteği vb. görüşlerinde anlamaktayız.

Tablo24. Bir aile en çok kaç çocuğa sahip olmalıdır?

		Frekans	%	Toplam %
Değer	0	4	4,0	4,0
	1	10	10,1	14,1
	2	63	63,6	77,8
	3	14	14,1	91,9
	4	6	6,1	98,0
	5	2	2,0	100,0
	Toplam	99	100,0	

Tablo 24'de en fazla istenen çocuk sayısının 2 olduğu görülmekte. Deneklerin %63,6 oranı iki çocuk yapmaya taraftardır. Bu da yoksul ailelerin modern aile değerlerinin az doğum yapma kuralına uygun davrandıklarını göstermektedir. Dört ya da beş çocuk isteyen kişilerin oranı yaklaşık %8'dir. Bu da gerçekten de doğum algısı konusunda modern aile değer kalıbının benimsendiğini kanıtlamaktadır. Çünkü modern aile, üye sayısı olarak iki çocuklu aile idealine dayanmaktadır. Çekirdek ailenin çocuk nüfusu, genellikle bununla sınırlanır.

Tablo25. Kız çocuklar ne kadar tahsil yapmalıdır

		Frekans	%	Toplam %
Değer	ortaokulu bitirmeli	1	1,0	1,0
	liseyi bitirmeli	2	2,0	3,0
	yüksekokulu bitirmeli	19	19,2	22,2
	okuyabildiği kadar okuyabilmeli	77	77,8	100,0
	Toplam	99	100,0	

Yoksul ailelerde kız çocukların eğitime katılmasına yönelik eğilim oldukça yüksektir. Tablo 25'de %100'lere varan bir oran yüksek öğretim ve okuma imkanlarını sonuna kadar kullanmasından yana bir tutum içindedir. Bu eğilim, önemli ölçüde eğitimin sınıfsal yükseliş için önemli bir fırsat imkanı sağlamakla yakından ilişkilidir. Türkiye'de eğitim bu fırsat eşitliğini sağlayan önemli bir olgudur. Yoksul ailelerde de bu inanç vardır. Yoksulluğun aşılmasında eğitim en önemli yolların başında gelmektedir. Ayrıca, kız

çocukların eğitime olabildiğince fazla katılma talebi modern değerlerle bire bir örtüşmektedir. Eğitimin cinsiyetler arası eşit dağılımı, temel bir modern eğitim idealidir.

Tablo 26. Ailenizdeki yaşlılar nerede oturuyor

		Frekans	%	Toplam %
Değer	cevap yok	40	40,4	40,4
	birlikte oturuyoruz	10	10,1	50,5
	kendi evlerinde	34	34,3	84,8
	çocuklarından birinin yanında	14	14,1	99,0
	akrabalarının yanında	1	1,0	100,0
	Toplam	99	100,0	

Tablo 26, yoksul ailelerde modern değerlerin yaygınlığını gösteren bir başka davranış olarak ihtiyarlarla ilgili olarak geliştirdikleri tutumlardır. Tablo 26'da aile ile birlikte kalan ihtiyar oranı sadece %10,1'dir. %40 gibi büyük bir oran cevap vermiyor. %34'lük bir denek grubu ihtiyarların kendi başlarına yaşadığını söylüyor. Sonuçta "çocuklarından birinin yanında" ile "birlikte oturuyoruz"u ele alırsak %25,2lik bir ihtiyar oranı, aile ile beraber yaşamaktadır. İhtiyarların geri kalan kısmı "kendi başlarına" yaşamaktadırlar. Bu da modern aile idealine uymaktadır. Çünkü modern toplumlarda aile kurumundaki ihtiyarlar, ya huzurevlerinde kalıyorlar ya da kendi başlarına. Huzurevi, yepyeni bir olgu olarak modern dönemin ürünüdür. Modern çekirdek ailenin yaşama idealine hizmet ediyor!

Tablo 27. Evinize misafir geldiğinde erkek ve kadınlar aynı yerde mi oturuyor

		Frequency	Percent	Cumulative Percent
Değer	cevap yok	2	2,0	2,0
	aynı yerde otururlar	72	72,7	74,7
	ayrı yerde otururlar	25	25,3	100,0
	Toplam	99	100,0	

Kadın ve erkek ilişkileri, modern aile kalıbında artık geleneksel mahremiyet kalıplarına göre çalışmamaktadır. Buna paralel bir biçimde misafir ya da yabancı kadın ve erkek daha fazla ortak mekanı ve ortak zamanı paylaşıyorlar. Tablo 27'de görüldüğü gibi aile bireylerinin misafir kadın ve erkeklerle birlikte aynı mekanı paylaşma oranı, birinci sıralamayla %72,2

çıkıştır. Böylece yoksul ailelerin değer tutumlarında modernliğe evrilme konusunda önemli bulgular ortaya çıkmaktadır.

Tablo 28. Ailenizde paranın harcanması en fazla kimin eliyle olur

		Frekans	%	Toplam %
Değer	cevap yok	2	2,0	2,0
	evin büyükleri	10	10,1	12,1
	evin hanımı	61	61,6	73,7
	evin beyi	5	5,1	78,8
	karı koca birlikte	18	18,2	97,0
	herkes kendi parasını harcar	2	2,0	99,0
	2456810,00	1	1,0	100,0
	Toplam	99	100,0	

Yine tablo 28’de kadın rolünün aile içinde harcamalar konusunda öne çıktığını gösteren önemli bulgular da aile değerlerinin modernleştiğini göstermektedir. Kadın, harcamaların %61,6 oranını temsil etmektedir. Karı-koca birlikte ise %18. İkisini birlikte ele aldığımız zaman harcamalar konusunda oldukça modern değer kalıplarının eşler arasında yerleştiğini söyleyebiliriz. Harcama konusunda erkeğin “reislik” rolü oldukça azalmıştır. Ayrıca aşağıda tablo29’daki veriler de bunu doğrulamaktadır. Çünkü modern evlilik kalıbı olan birebir görüşmeler sonucu yapılan evlilik tarzı, aileler için kendi çocuklarına önerilmektedir. Yani geleneksel ailenin görüclük yöntemine dayalı evlik yerine, bireylerin karşılıklı tercihine dayalı evlilik tarzı benimsenmektedir.

Tablo 29. Çocuklarımız için hangi evlilik tarzını tasvip edersiniz

		Frequency	Percent	Cumulative Percent
Değer	görücü usulü ile	11	11,1	11,1
	tanışıp anlaşarak	78	78,8	89,9
	bu konuda bir fikrim yok	9	9,1	99,0
	diğer	1	1,0	100,0
	Toplam	99	100,0	

Görüldüğü gibi tablo 29’da “tanışıp anlaşarak “ evlenmek değerini benimsemiş, %78,8 oranıyla oldukça yüksektir. Geleneksel görüclük değerine taraftarlık %11,1’dir. Böylece yoksul aileler çocuklarının evlilik konusunda geliştirecekleri tutumların, büyük ölçüde modern evlilik kalıplarına uyumlu olmasını istedikleri görülmektedir.

Yoksul aileler ile ilgili değer araştırılmasında elde edilen önemli bulgulardan biri de boşanma konusu oluşturmaktadır. Sosyal bilimciler, modernleştikçe ailede boşanmaların arttığını gözlemlemektedirler¹² (Jackson, 1997:325-348). Dolayısıyla, yüksek oranlı boşanma olgusu bir modern aile sorunudur diyebiliriz. Bu nedenle boşanma olgusunun nedenlerini tartışmak önem taşımaktadır.

Tablo 30. sizce boşanma için gerekli şartlardan en önemlileri hangileridir

	Frekans	%	Toplam %
cevap yok	3	3,0	3,0
geçimsizlik	3	3,0	6,1
düzensizlik, dağınıklık	1	1,0	7,1
sorumsuzluk	2	2,0	9,1
zina	7	7,1	16,2
fena muamele, dövme	1	1,0	17,2
hastalık	2	2,0	19,2
geçimsizlik; düzensizlik, dağınıklık	2	2,0	21,2
geçimsizlik, sorumsuzluk	10	10,1	31,3
geçimsizlik, zina	16	16,2	47,5
geçimsizlik, cana kast	4	4,0	51,5
geçimsizlik; cürüm, haysiyetsizlik	2	2,0	53,5
geçimsizlik; fena muamele, dövme	10	10,1	63,6
düzensizlik, dağınıklık; zina	1	1,0	64,6
sorumsuzluk; zina	1	1,0	65,7
sorumsuzluk; cana kast	2	2,0	67,7
sorumsuzluk; cürüm, haysiyetsizlik	2	2,0	69,7
sorumsuzluk; fena muamele, dövme	9	9,1	78,8
zina; cana kast	12	12,1	90,9
zina; cürüm, haysiyetsizlik	1	1,0	91,9
zina; fena muamele, dövme	7	7,1	99,0
zina; cinrilik	1	1,0	100,0
Toplam	99	100,0	

¹² Jackson, S.(1997) "Women, Marriage and Family Relationships", in Women's Studies, Ed. V. Robinson and D. Richardson, Second Ed. London:Macmillan Press, pp.325-348

Tablo 30'da boşanmanın nedenleri arasında geçimsizlik ve zina en büyük oran olarak karşımıza çıkmaktadır. Oranları incelediğimiz zaman %60'lara varan bir denek grubu boşanma nedeni olarak zina ve geçimsizliği göstermektedir. Yoksul ailelerde başlıca boşanma nedeni olarak zina, geçimsizlik ve dövme(şiddete maruz kalma)dır. Zina ve geçimsizlik yanında şiddete maruz kalma da önemli bir boşanma nedeni olarak görülmektedir.

4.Sonuç

Yoksul ailelerde değerlerin önemli değişimler içinde olduğu görülmektedir. Kentin modern koşulları aileleri bir bütün olarak sarmaladığı gibi yoksul aileleri de etkilemektedir. Bu ailelerde genel bir modernleşme yönelimi egemen olarak sürmektedir. Dolayısıyla ailenin değerleri de modernize olmaktadır. Ancak bu durum geleneksel değerlerin bütünüyle bittiği anlamına gelmemektedir. Örneğin tablo 14'de din eğitimi konusunda geleneksel din eğitim yöntemleriyle(okul dışı aile ve kursta) çocuklarını eğitime inancı yaygınken, öte yandan tablo 25'de modern bir eğitim değeri olarak kız çocuklarını sonuna kadar okutma inancı yaygındır. Yine kadının çalışması, harcamaya karar veren bir rol üstlenmesi gibi özelliklerle modern değer kalıpları öne çıkmaktadır. Böylece elde ettiğimiz bulgular, Türk ailesinde geleneksel değer kalıplarının modern değer kalıplarına dönüşürken kimi boyutlarıyla da önemini korumaya devam ettiği şeklindeki varsayımımız doğrulanmaktadır. Ayrıca, aile ilişkilerinde gelenek ve modernlik bir karşıtlık içinde konumlanmamakta; yan yana, iç-içe ve harmonize olarak var olmaktadır. Gelenek modernleşerek sürmektedir.

Bulgularımızın diğer önemli bir boyutu bulunmaktadır. O da modernlik kuramları bağlamında süren gelenek modernlik ilişkilerinin analizi ile ilgilidir. Bu çerçevede modernliği, geleneğin reddi olarak algılayan yaklaşım önemli ölçüde yanlışlanmaya açık bulunmaktadır. Çünkü geleneksel değerler, aile bağlamında modernleşme sürecinde bütünüyle yok olup gitmiyorlar. Geleneğin sonu gelmiyor. Gelenek kendini modernize ederek var olmaya devam ediyor. Yaptığımız çalışmada elde ettiğimiz bulgular bunu kanıtlamaktadır.

Yoksul ailelerin güven, çalışma kültürü ve beceriler alanlarında çeşitli sorunları bulunmaktadır. Çalışarak kazanma inançlarının zayıflığı temel bir problemdir. Yine modern çalışma koşullarına uygun yeterli becerilere sahip olmama başka bir problemdir. Konut giderleri en fazla olan giderler arasında bulunmaktadır. İkinci sıralamada mutfak harcamaları gelmektedir.